

Piiskopiamet Eesti kirikus

Veiko Vihuri

Ajaleht Eesti Kirik - 02.02.2005

Piiskoplik korraldus on ristikirikule algusest peale omane olnud. Piiskop ei ole ainult kohalik kirikujuht, vaid ka kiriku ühtsuse ja üleilmsuse sümbol.

Piiskopkonnad ja territoriaalkirikud

13. sajandi esimesel poolel tekkis Eesti alal 3 piiskopkonda: Tallinna, Tartu ja Saare-Lääne. Kaks viimast kuulusid Riia kirikuprovintsi, Tallinna piiskop jäi Taanile kuuluva Lundi peapiiskopi alla. Saare-Lääne ja Tartu piiskop olid ühtlasi ilmalikud maaisandad. Luterlik usupuhastus Saksamaal ei suutnud kaasa tõmmata piiskoppe (v.a. üksikud erandid). Rootsisis seevastu säilis piiskoplik kirikukorraldus ning Västeråsi piiskop Petrus Magni kaudu ka piiskoppide apostellik ametijärglus.

16.-17. sajandil tekkisid Eestis luterlikud territoriaalkirikud. Põhja-Eestis säilis luterlik piiskopiamet kuni 1710. aastani. Tallinna piiskopid pühitseti ametisse Uppsalas. Liivimaa kirikut juhtis superintendent (lad. k. "ülevaataja"), hiljem kindralsuperintendent, kes resideeris Tartus või Riias. Superintendendiks nimetati ka Saaremaa ning Narva ja Ingerimaa kõrgemaid vaimulikke.

Vene ajal piiskoppe ametis ei olnud, aadli vastuseisu tõttu jäi vakantseks Tallinna piiskopitool. 1832. a. kirikuseaduse järgi oli Eesti alal tegutsev luterlik kirik jagunenud nelja konsistoriaalringkonna (Eestimaa, Liivimaa, Saaremaa, Tallinn) vahel. Kõrgeim kohalik vaimulik kandis superintendendi tiitlit.

Piiskopiamet EELK-s

Aastatel 1917-1919 pandi alus Eesti Evangeelsele Luterlikule Kirikule kui vabale rahvakirikule, mille esimeseks piiskopiks valiti Jakob Kukk.

Piiskop Kukk seati pidulikult ametisse 5. juunil 1921 Tallinna Kaarli kirikus "sellesama riituse järgi, nagu Rootsi ajal pühitseti Eestimaa piiskoppe". Pühitsejaks oli Uppsala peapiiskop Nathan Söderblom. Rootsi kirikupea osalemine Eesti ja ka Läti piiskopi pühitsemisel tähendas seda, et mõlemas kirikus taastati apostlikus järjepidevuses seisev piiskopiamet.

Söderblomi teatel oli Eesti kirikuvalitsus soovinud, et pühitsemist toimetataks Rootsi rituaali järele nii suures ulatuses kui võimalik. Hiljem esitati küll EELK kirikupäeval arupärimine põhjendusega, et piiskopi õnnistamise viisis olnud "katoliiklikku maiku". Teiseks EELK piiskopiks valitud Hugo Bernhard Rahamägi pühitseti samuti Uppsala peapiiskopi poolt. 1939. aastal tagandas valitsus Rahamäe ametist abielulahutuse tõttu. Venemaale küüditatud piiskop hukati Kirovi oblastis 1941.

Kolmas piiskop Johan Kõpp lahkus kodumaalt 1944. aasta sügisel ning organiseeris E.E.L.K. eksiilis. Kodumaal juhtisid kirikut piiskopi asetäitjad Anton Eilart (1944) ja August Pähn (1944-49), alles 1949. aastal valiti uueks kirikujuhiks Jaan Kiivit vanem. Alates J. Kiivit vanemast võeti kodumaises kirikus kasutusele peapiiskopi tiitel.

Põhjuseks oli ilmselt võimude soov vähendada paguluses tegutseva E.E.L.K. kaalu. 1957. aastal võeti ka eksiilikirikus kasutusele peapiiskopi ametinimetuse.

Samas ei olnud ei J. Kiivit ega J. Kõpp piiskoplikult ametisse pühitsetud, kuna poliitiliste olude tõttu ei olnud võimalik välismaalt piiskoppe kutsuda. Ilmselt ei peetud seda ka teoloogiliselt hädavajalikuks.

Sõjajärgsel perioodil läks EELK kirikupea pühitsemise ülesanne teatud kaalutlustel Soome luterliku kiriku Turu peapiiskoppidele. Esimene peapiiskop, kelle Soome kirikupea 1967. aastal ametisse seadis, oli Alfred Tooming. Peapiiskop Jaan Kiivit

noorema pühitses 1994. aastal ametisse tol hetkel Soome vanim, Lapua piiskop Yrjö Sariola, kuna peapiiskop John Vikström ei saanud naise surma tõttu tulla.

Piiskopkonnad või piiskopkond

EELK on täna üks peapiiskopkond. Uute piiskopkondade asutamist arutati juba 1930. aastatel, kuid toona piirduti piiskoplike vikaaride ametisse nimetamisega, hiljem loodi vikaarpiiskopi ametikoht.

1992. aastal valiti ametisse piiskop (Einar Soone), kes on peapiiskopi alaline asetäitja ja abiline. 2004. a. põhikiri võimaldab ametisse seada rohkem kui ühe (abi)piiskopi. Tulevik näitab, kas kirikuelu edendamise nõuab ka piiskopkondade asutamist.

Porvoo kirikuosadus

Kuigi juba 1938. aastal oli Inglismaa Kirikuga kokku lepitud vastastikune osalemine uute piiskoppide pühitsemisel, teostus see alles 1990. aastatel, kui anglikaani piiskop osales nii Einar Soone kui Jaan Kiiviti ametisse seadmises.

1996. aastal ühines EELK Porvoo lepinguga, mis ühendab 12 põhjamaade luterlikku ja Briti saarte anglikaani kirikut üheks suureks kirikuosaduseks.

Porvoo Ühisavalduses pööratakse piiskopiameti ajaloolise järjepidevuse teemale palju tähelepanu. Luterlikud ja anglikaani teoloogid on suutnud välja töötada ühise arusaama. Piiskopiametis nähakse märki kiriku apostlikkusest ning ustavusest evangeeliumile, kuigi mitte eksimatuse tagatist.

Dokument rõhutab, et reformatsioonikirikud seadsid kõikjal senistele katoliku piiskopitoolidele oma piiskopid või superintendendid, väljendades sellega kavatsust jätkata ühe, püha, katoelse ja apostliku kiriku järjepidevust.

Esimest korda ajaloos pühitseb EELK peapiiskopi ametist lahkuv peapiiskop 2. veebruaril 2005. Kui varemalt loeti EELK kirikupead ametisse astunuks alates valimise hetkest, siis uue põhikirja järgi astub valitud peapiiskop oma ametikohustustesse ametisse seadmiselega.

EELK kirikupead kodumaal

Jakob Kukk, piiskop 1919–1933

28.08.1870–25.07.1933

Valiti ajutiseks piiskopiks II Kirikukongressil 10.–11.1919, eluaegseks piiskopiks I Kirikupäeval 13.–15.10.1920, pühitsetud 05.06.1921 Tallinna Kaarli kirikus.

Pühitseja: Nathan Söderblom (Uppsala peapiiskop). Assistent: Jaakko Gummerus (Porvoo piiskop)

Hugo Bernhard Rahamägi, piiskop 1934–1939

02.06.1886–01.09.1941

Valitud 19.06.1934, pühitsetud 16.09.1934 Tallinna Toomkirikus, tagandatud 14.09.1939

Pühitseja: Erling Eidem (Uppsala peapiiskop). Assistentid: Theodor Grünbergs (Läti ELK peapiiskop), Aleksi Lehtonen (Tampere piiskop)

Johan Köpp, piiskop 1939–1944 (de facto)

09.11.1874–21.10.1970

Valitud 14.12.1939. Eksiilis piiskop 1944–1964, alates 1957 tiitliga E.E.L.K. peapiiskop.

Jaan Kiivit sen, peapiiskop 1949–1967

27.02.1906–03.08.1971

Valitud 23.10.1949, emerituuris 31.08.1967

Alfred Tooming, peapiiskop 1967–1977

05.07.1907–05.10.1977

Valitud 12.10.1967, pühitsetud 09.06.1968 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: Martti Simojoki (Turu peapiiskop). Assistendid: Aare Lauha (Helsingi piiskop), August Arumäe (praost), Carl Mau ja Paul Hansen (Luterlik Maailmaliit)

Edgar Hark, peapiiskop 1978–1986

08.10.1908–23.10.1986

Valitud 31.05.1978, pühitsetud 31.10.1978 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: Mikko Juva (Turu peapiiskop). Assistendid: Janis Matulis (Läti ELK peapiiskop), Jonas Kalvanas (Leedu ELK piiskop), Åke Kastlund (Strängnäsi piiskop), Carl Mau (LML peasekretär), Paul Hansen (LML Euroopa sekretär)

Kuno Pajula, peapiiskop 1987–1994

11.03.1924

Valitud 11.06.1987, pühitsetud 15.11.1987 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: John Vikström (Turu peapiiskop). Assistendid: Karl-Gunnar Grape (Skara piiskop), G. Nagy (Ungari luterliku kiriku piiskop), Gunnar Stålsett (LML peasekretär), Richard Völli (Pärnu praost)

Einar Soone, piiskop 1992–

26.09.1947

Valitud 02.09.1992, pühitsetud 12.12.1992 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: Kuno Pajula (EELK peapiiskop). Assistendid: Udo Petersoo (E.E.L.K. peapiiskop), David Tustin (Grimsby piiskop, Inglismaa Kirik), Lars Göran Lönnemark (Skara piiskop), Aimo T. Nikolainen (piiskop emeritus)

Jaan Kiivit jun, peapiiskop 1994–2005

19.02.1940

Valitud 29.06.1994, pühitsetud 31.10.1994 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: Yrjö Sariola (Lapua piiskop). Assistendid: Henrik Svenungsson (Stockholmi piiskop), John Hind (Gibraltari piiskop, Inglismaa Kirik), Udo Petersoo (E.E.L.K. peapiiskop), Kuno Pajula (EELK peapiiskop emeritus), Konrad Veem (E.E.L.K. peapiiskop emeritus), Einar Soone (EELK piiskop)

Andres Pöder, peapiiskop 2005–

22.11.1949

Valitud 24.11.2004, pühitsetud 02.02.2005 Tallinna Toomkirikus

Pühitseja: Jaan Kiivit (EELK peapiiskop). Assistendid: Karl Gustav Hammar (Uppsala peapiiskop), Jukka Paarma (Turu peapiiskop), Janis Vanags (Läti ELK peapiiskop), Udo Petersoo (E.E.L.K. peapiiskop), Kenneth Stevenson (Portsmouthi piiskop, Inglismaa Kirik), Martin Hein (Kurahessen-Waldecki Evangeelse Kiriku piiskop), Karl Kohlwege (piiskop, Pöhja-Elbe ELK).